

№ 12 (461)
Сакавік 2013 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

☞ **Вывучэнне рэгіёну: Пятровічы ў Смалявіцкім раёне і клуб «Я – палачанін» –** **стар. 3 і 4**

☞ **Магнацкі род: Радзівілы і Мазыр –** **стар. 5**

☞ **Рэгіён: Вялікая Сэрвач і род Козел-Паклеўскіх –** **стар. 7-8**

Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Старт –

грамадскай ініцыятыве

На пачатку сакавіка кніга гісторыі развіцця Беларускага фонду культуры папоўнілася яшчэ адною старонкай – рэгістрацыяй Мінскага абласнога аддзялення БФК з цэнтрам у Маладзечне. Яно створанае па ініцыятыве старшыні аб'яднання Уладзіміра Гілена і пры падтрымцы Упраўлення культуры Мінскага абласнога выканаўчага камітэта.

Галоўная мэта аддзялення – ажыццяўленне на тэрыторыі Мінскай вобласці дзейнасці, накіраванай на вывучэнне і захаванне гісторыка-культурнай спадчыны, развіццё нацыянальнай культуры і павышэнне яе ролі ў сусветным культурным працэсе.

Днямі ў Дзяржаўным літаратурным музеі М. Багдановіча адбылося першае пасяджэнне Праўлення аддзялення, дзе былі агучаныя прапановы на перспектыву, вызначаны план працы на бліжэйшы час. Прыярытэтным у дзейнасці арганізацыі будзе падтрымка культурнага асяродку рэгіёну праз рэалізацыю і здзяйсненне культурных праграмаў, праектаў і акцыяў. Спадзяемся, што ў бліжэйшы час культурная супольнасць, у тым ліку і чытачы «Краязнаўчай газеты», пабачаць вынікі гэтай працы.

Старшынёю Праўлення Мінскага абласнога аддзялення Беларускага фонду культуры абраны Павел Сапоцька.

Наш кар.

На тым тыдні...

✓ **19 сакавіка** ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адбылося ўрачыстае адкрыццё **выстаўкі да 90-годдзя віленскага выдання аповесці «У палескай глушы»**. На выстаўцы прадстаўлены матэрыялы аб гісторыі напісання твора, пра яго шлях да друку, пра вобразы галоўных герояў, кнігі з дарчымі надпісамі аўтара, калекцыя мастацкай Каласіяны, прысвечанай знакамітай палескай аповесці (працы В. Жолтак, Л. Гоманова, У. Сулкоўскага), якія дапамагаюць уявіць жыццё і побыт пачатку XX стагоддзя, калекцыя графічных працаў А. Дзямарына, арыгіналы фотаздымкаў, рукапісы Якуба Коласа часу напісання трылогіі, выданні аповесці на беларускай мове і ў перакладах на іншыя мовы свету, архіўныя матэрыялы – невялікая частка той багатай творчай спадчыны, якую пакінуў нашчадкам пясняр.

✓ **З 20 па 22 сакавіка** ў мінскім Палацы мастацтваў прайшла 1-я спецыялізаваная выстаўка **«Здоровы образ жыцця»** пры падтрымцы Мінгарвыканкама. Афіцыйным партнёрам выстаўкі стаў Гарналыжны спартыўна-аздраўленчы комплекс «Лагойск».

За тры дні прайшлі майстар-класы па аздаруленчай дыхальнай і сусайнай гімнастыцы, кунг-фу, ёзе, аэробіцы, пілатэсу, стральбе з лука, па загартоўванні і карэкцыі фігуры, здаровым харчаванні.

✓ **20 сакавіка** ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь пачала працу **выстаўка, прысвечаная 150-годдзю паўстання 1863–1864 гг.** На ёй прадстаўлены творы графікі, кнігі, дакументы і іншыя помнікі XIX ст., больш за 30 арыгінальных гравюраў з французскага часопіса «Le Monde illustre», друкаваныя выданні і рукапісныя дакументы, апублікаваныя ўспаміны сучаснікаў падзеяў, творы грамадска-палітычных дзеячаў, гістарычныя даследаванні, узоры фалерыстыкі і сфрагістыкі.

Выстаўку можна наведаць да 14 красавіка.

✓ **21 сакавіка** ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва ў рамках праекта «CinematArt» адбыўся кінапаказ **«Гендерное кино: кон-**

струкция жанскага образа». Мэта праекта – пошук новых формаў і рашэнняў у кінамастацтве, садзейнічанне культурнай разнастайнасці ў кіно і прасоўванне незалежнага аўтарскага кінематографа.

✓ **21 сакавіка** ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа зладзілі літаратурную сустрэчу **«Ты – рай, паэзія, ты – рой адветных дум, дзе мы згараем...»**, прымеркаваную да Сусветнага дня паэзіі.

Таццяна Сівец, галоўны рэдактар штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва», і Рагнеда Малахоўскі прадставілі кніжную серыю «Маладая паэзія Беларусі», выданне якой пачалося летась. У гэтым годзе «Маладая паэзія Беларусі» была прадстаўленая сярод іншых і кнігай Вольгі Гронскай «Адвольная міфалогія», прэзентацыя якой адбылася пад час імпрэзы.

✓ **22 сакавіка** ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы адкрылі вернісаж **«Усюды бачу моц жыцця»**, прысвечаны Барысу Аракчэеву – Жывапісцу з вялікай літары, які, патрапіўшы на беларускую зямлю военнымі шляхамі 1944-га, палюбіў яе назаўсёды. На выстаўцы ўпершыню прадстаўлены створаныя ў розныя гады пейзажы і нацюрморты мастака і працы яго дачкі Аксаны Аракчэевай, сярод якіх – партрэт пясняра «Усюды бачу моц жыцця» Янка Купала.

✓ **22 сакавіка** ў філіяле Нацыянальнага гістарычнага музея «Дом-музей І з'езда РСДРП» адбылося **адкрыццё выстаўкі «Квартирники. Камбэк в 80-е»**.

Кватэрнікі былі распаўсюджаныя ў Савецкім Саюзе да канца 1980-х, бо музыкі і гурты рокавага накірунку не маглі афіцыйна публічна выступаць. У падобных мерапрыемствах удзельнічалі такія вядомыя рок-музыкі, як Барыс Грабеншчыкоў, Віктар Цой, Майк Науменка, Юрый Навумаў і інш.

Выстаўка працягнецца да 10 красавіка

✓ **23 сакавіка** ў філіяле Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы **«Вязынка» гукалі вясну**. Наведнікаў пазабавілі традыцыйнымі спевамі, веснавымі карагодамі, народнымі гульнямі, танцамі пад дуду, кірмашом народных рамёстваў і гушканнем на арэлях. У свяце бралі ўдзел гурты «Паўночная Сухадраўская», «Княжыч», «Варган» і інш.

У штаб-кватэры ЮНЕСКА

19 сакавіка ў штаб-кватэры ЮНЕСКА ў Парыжы адбылася сустрэча пастаяннага прадстаўніка Беларусі пры ЮНЕСКА Паўла Латушкі з дырэктарам Цэнтра сусветнай спадчыны ЮНЕСКА Кішорам Рао.

Пад час сустрэчы П. Латушка раскажаў аб намаганнях Беларусі ў сферы аховы і рэстаўрацыі помнікаў, уключаных у Спіс сусветнай спадчыны ЮНЕСКА. Асабліва было адзначанае завяршэнне рэстаўрацыі ў 2010 годзе Мірскага замка, а ў 2012 годзе – Нясвіжскага палаца. Таксама ён паведаміў пра рэалізацыю ў нашай краіне ўрадавай праграмы «Замкі Беларусі», якая прадугледжвае кансервацыю, аднаўленне і рэстаўрацыю 38-і гістарычных помнікаў.

К. Рао адзначыў, што Цэнтр высока ацэньвае супрацоўніцтва з Беларуссю і яе захады па аднаўленні помнікаў ЮНЕСКА, якія знаходзяцца на тэрыторыі нашай краіны. Падкрэсліў таксама, што Цэнтр гатовы да далейшага супрацоўніцтва з Беларуссю па пытаннях аховы спадчыны.

Пад час сустрэчы ў якасці прыкладаў плённага супрацоўніцтва было адзначанае правядзенне ў 2012 годзе двух міжнародных рэгіянальных семінараў на базе Нясвіжскага музея-запаведніка і замкавага комплексу «Мір», прысвечаных пытанням захавання сусветнай спадчыны. У іх прымалі ўдзел эксперты Цэнтра сусветнай спадчыны ЮНЕСКА, ІКАМОС, прадстаўнікі Беларусі, Вялікабрытаніі, Літвы, Латвіі, Расіі, Польшчы, Украіны і інш. У ходзе сустрэчы дасягнутая дамоўленасць аб прадаўжэнні практыкі арганізацыі на тэрыторыі Беларусі семінараў па ахове спадчыны пры ўдзеле ЮНЕСКА і ІКАМОС.

Таксама адбыўся абмен думкамі адносна перспектываў пашырэння прадстаўніцтва аб'ектаў Беларусі ў Спісе сусветнай спадчыны ЮНЕСКА. Беларусь унесла ў «папярэдні спіс» аб'ектаў, якія могуць быць прадстаўленыя для ўключэння ў Спіс сусветнай спадчыны ЮНЕСКА дзевяць прапановаў, сярод якіх Аўгустоўскі канал, Брэсцкая крэпасць, Камянецкая вежа, Каложская царква ў Гродне, матэр'яльная спадчына Ефрасінні Полацкай, палацава-паркавы ансамбль у Гомелі і інш.

К. Рао выказаў гатоўнасць аказаць беларускаму боку дапамогу ў папярэдняй падрыхтоўцы і тэхнічную падтрымку ў фармаванні намінацыйных дас'е для ўключэння ў Спіс сусветнай спадчыны ЮНЕСКА помнікаў, якія знаходзяцца на тэрыторыі нашай краіны. Асобная ўвага была нададзена падрыхтоўцы намінацыйнага дас'е па Аўгустоўскім канале.

П. Латушка ўручыў К. Рао выданне «Спадчына Беларусі» і вучэбны дапаможнік «Міжнародныя і нацыянальныя прававыя сістэмы аховы гісторыка-культурнай спадчыны дзяржаў-удзельніц СНД», падрыхтаваны загадчыкам кафедры Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта Ігарам Мартыненкам (Масква, 2012).

*Паводле інфармацыі
Прадстаўніцтва Беларусі пры ЮНЕСКА*

Магілёў гістарычны

Адзел культуры Магілёўскага гарвыканкама, Музей гісторыі Магілёва, Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі запрашаюць прыняць удзел у працы VIII Міжнароднай навуковай канферэнцыі «Гісторыя Магілёва: мінулае і сучаснасць», прысвечанай атрыманню Магілёвам статуса культурнай сталіцы СНД і Беларусі. Канферэнцыя адбудзецца 27 і 28 чэрвеня ў Магілёве.

Праблематыка канферэнцыі:

- сацыяльна-эканамічная і палітычная гісторыя рэгіёну;
- ваенная гісторыя. Чалавек на вайне: штодзённасць і культурныя вобразы;
- канфесійныя працэсы на Магілёўшчыне;
- з гісторыі развіцця грамадска-палітычнай, прававой і філасофскай думкі;
- духоўныя традыцыі: літаратура і мастацтва;
- гісторыя магілёўскага кнігадрукавання;
- асаблівасці матэрыяльнай культуры рэгіёну;
- археалогія рэгіёну. Рэч і слова: артэфакт і культурныя кантэксты артэфакта;
- традыцыі адукацыі, выхавання і навукі;
- праблемы крыніцазнаўства, археаграфіі і гістарыяграфіі рэгіёну;
- вобраз Магілёва ў культурных дыскусіях замежжа;
- славуць магілёўцы.

Рабочыя мовы канферэнцыі – беларуская і руская. Для ўдзелу неабходна да 15 красавіка падаць матэрыял дакладаў (у электронным выглядзе) і заяўку ў аргкамітэт. У заяўцы пазначаюцца: прозвішча, імя, месца працы (вучобы), пасада, вучоная ступень і званне, тэма даклада, паштовы і электронны адрас, нумар тэлефона.

Адрас аргкамітэта:
212030, Рэспубліка Беларусь, г. Магілёў, вул. Ленінская 1а, Музей гісторыі Магілёва, тэл./факс +375 222 229946, e-mail: ratusha.mogilev@gmail.com.

Паводле інфармацыі арганізатараў

Вяртанне Казіміра

Гэдня імя Казіміра Малевіча вядомае ў цэлым свеце, і, напэўна, у Беларусі цяжка знайсці чалавека, які не чуў бы пра гэтага мастака. Мастацтвазнаўцы і філосафы з усяго свету дагэтуль разгадваюць таямніцы яго творчасці. Але

Сам Ігар Малевіч гатовы выслухаць розныя меркаванні наконт кнігі, і магчымыя дыскусіі з мастацтвазнаўцамі яго не палохаюць. «Я прысвяціў гэтай працы дзесяць гадоў, і мне вядомы кожны факт з біяграфіі Казіміра Малевіча», – кажа аўтар. Зрэшты, у

літаратары – тым больш што нагода правядзення імпрэзы гэтаму вельмі спрыяла. Усё-такі не кожны дзень Беларусь прызнаюць радзімай сусветна вядомага мастака. Уражаннямі пра кнігу падзяліліся доктар фізіка-матэматычных навук Васіль Стражаў, дырэктар НДІ ядзерных праблемаў Уладзімір Барышэўскі, гісторык Адам Мальдзіс, паэт Анатоль Вярцінскі, мастацтвазнаўца Таццяна Бембель, мастак Сяргей Крыштаповіч і іншыя.

Пра вяртанне імянаў казаў старшыня БФК Уладзімір Гілеп. Не пакінуўшы без увагі важнасць выхаду кнігі, ён заўважыў пры гэтым, што спадчыну мала вярнуць – яе трэба ведаць і ганарыцца ёю. Своеасаблівым чынам падсумаваў усё, што было сказана пад час прэзентацыі, старшыня Нацыянальнай камісіі па справах ЮНЕСКА Уладзімір Шчасны: «Нашаму пакаленню выпала вельмі адказная і адначасова цікавая задача – рэканструяваць нашу культуру, якая была занябданай цэлямі дзесцігоддзі. І кніга Ігара Малевіча стала выдатным унёскам у гэтую справу».

Напрыканцы імпрэзы аўтар даследавання пра мастака распавёў слухачам пра тое, што не так даўно адна з працаў К. Малевіча была прададзена за 68 мільёнаў долараў. Цяпер гэтая карціна знаходзіцца ў Ганконгу, дзе для яе будуецца асобнае памяшканне – музей адной карціны. «У нас жа –

Выступае І. Малевіч

не толькі карціны К. Малевіча цікаваць даследчыкаў. Як высветлілася, у біяграфіі мастака загадкавага не меней. І калі меркаванняў наконт творчасці К. Малевіча можа існаваць шмат, і самых розных, то гісторыя патрабуе фактаў і доказаў.

Іх пошукам цягам доўгага часу займаецца вучоны і публіцыст Ігар Малевіч. Яшчэ ў 2007 годзе ён падзяліўся сваімі здабыткамі з чытачамі «Краязнаўчай газеты». У снежні мінулага года гістарычныя розшукі завяршыліся выхадам у свет кнігі «Казімір Малевіч. Восходжэнне на Крест Судьбы», якая стала ў пэўным сэнсе сенсацыяй. Раней лічылася (і ніякіх сумневаў на гэты конт не ўзнікала), што сусветна вядомы мастак-супрэматыст нарадзіўся ва Украіне. Аўтар жа ў сваёй кнізе сцвярджае і даказвае чытачам, што радзіма Казіміра Малевіча – Беларусь, а дакладней, Капыльшчына. Бацька Казіміра быў удзельнікам паўстання 1863 года і, ратуючыся ад наступстваў, разам з сям'ёй быў вымушаны перабрацца ва Украіну, у Канатоп. Там Малевічы пражылі блізу дзесці гадоў, пасля чаго вярнуліся дадому. Старанна створаная Сявярам Малевічам легенда пра паходжанне выратавала яго ад ссылі – і ў той жа час не дазволіла звязаць імя яго сына з Беларуссю. І толькі цяпер нарэшце аднавілася гістарычная справядлівасць.

спрэчках нараджаецца ісціна – а калі ісціна ўжо існуе, пэўна, усе спрэчкі будуць ёй толькі на карысць.

Прэзентацыя кнігі адбылася разам з адкрыццём выстаўкі, прымеркаванай да 135-годдзя з дня

А. Вярцінскі, У. Барышэўскі, А. Нароўская, Э. Крыштаповіч, С. Крыштаповіч

нараджэння К. Малевіча. Наведнікі ўбачылі працы Максіма Бародзіча, Сяргея Саркісава, Эвеліны Крыштаповіч, Віктара Ярэўскі і іншых мастакоў. Куратар выстаўкі Ала Нароўская адзначыла, што Казімір Малевіч можа стаць той нацыянальнай ідэяй, якая з'яднае беларусаў, будзе тым клячом, які дапаможа нам уключыцца ў сусветную мастацкую супольнасць.

Кола выступоўцаў пад час імпрэзы было досыць шырокім і не зусім тыповым для такой падзеі, як мастацкі вернісаж. Свае думкі наконт кнігі выказвалі навукоўцы, гісторыкі і

ніводнага аркуша запісаў Казіміра Малевіча, ніводнага малюнка, ніводнай карціны, – амаль з горыччу скажы выступоўца, дадаўшы: – Я не заклікаю пачаць за іх нейкую вайну, але хачу сказаць, што мы маем права прэтэндаваць на сваю спадчыну».

Сапраўды, Беларусь знайшла яшчэ аднаго свайго сына, выбітнага мастака, годнага чалавека і пацвердзіла, што ён – наш. Надыйшла чарга даказаць, што беларусы вартыя гонару назваць Казіміра Малевіча сваім суайчыннікам.

Ніна КАЗЛЕНЯ, фота аўтара

Кампазітар беларускага пейзажу

У галоўнай скарбніцы мастацкіх каштоўнасцяў краіны – Нацыянальным мастацкім музеі – 15 сакавіка адбылося ўрачыстае адкрыццё выстаўкі «Подых Сусвету», прысвечанай 100-годдзю з дня нараджэння народнага мастака БССР, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі Віталія Цвірка.

Выстаўка, якая займае галоўнае месца ў малой залы і галерэі, змешчана больш за 80 твораў мастака, выкананых у тэхніках акварэлі, тэмпернага і алейнага жывапісу. Разам са знакамітымі пейзажамі на выстаўцы прадстаўлены партреты і наюрморты са збораў музея, Беларускага саюза мастакоў і калекцыі сям'і юбіляра. Акрамя згаданых фондаў, творы В. Цвірка знаходзяцца ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва ў Мінску, Беларускім дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, краязнаўчых музеях Беларусі, у музеях Расійскай Федэрацыі, у тым ліку ў Дзяржаўнай Траццякоўскай галерэі ў Маскве, у прыватных калекцыях Беларусі і іншых краінах.

Ва ўрачыстасцях прынялі ўдзел першы намеснік міністра культуры Уладзімір Карачэўскі, дырэктар музея

В. Цвірка «Хлеб», 1982 г.

Уладзімір Пракапцоў, намеснік Беларускага саюза мастакоў Рыгор Сітніца, дырэктар Буда-Кашалёўскай мастацкай карціннай галерэі Наталля Лагунова, дачка мастака Таццяна Цвірка. Ва ўступным слове У. Карачэўскі адзначыў вялікі ўклад майстра

ў мастацтва краіны. У. Пракапцоў паведаміў прысутным, што сёлетні год у краіне абвешчаны годам Цвірка: яго творы будуць экспанаваны ў беларускіх рэгіёнах, адбудуцца прэзентацыі альбома рэпрадукцыяў мастака, які стаў чарговым выданнем у серыі «Славутыя мастакі Беларусі». Ужо праз месяц сталічнай выстаўка пераедзе на радзіму мастака ў Буда-Кашалёва.

Р. Сітніца заўважыў, што імя мастака недастаткова ўганаравана: няма вуліцы яго імя, мемарыяльнай шыльды на будынку Акадэміі мастацтваў, дзе ён выкладаў з 1953 па 1962 год і быў рэктарам з 1958-га. Са свайго боку, БСМ прыкладае намаганні ў гэтым накірунку – прынятае рашэнне і атрыманая згода гарадскіх уладаў на прысваенне мінскаму Палацу мастацтваў імя В. Цвірка, дзе ў верасні-кастрычніку адбудзецца вялікая выстаўка яго твораў з фондаў БСМ.

Н. Лагунова адзначыла, што мастак ніколі не губляў сувязі з родным краем, а ў 2004 годзе ў Буда-Кашалёве быў праведзены міжнародны пленэр яго імя. З гэтага года пачала фармавацца калекцыя мастацкіх твораў. Менавіта тады дачка Віталія Канстанцінавы Таццяна падаравала

Т. Цвірка, У. Пракапцоў і У. Карачэўскі

раёну больш за 10 працаў, якія потым занялі пачэснае месца ў Буда-Кашалёўскай карціннай галерэі, што адчыніла дзверы ў 2007 годзе.

Т. Цвірка падзялілася ўспамінамі пра бацьку: ён вельмі любіў дзяцей і выпраменьваў дабрыню, вылучаўся вялікай працаздольнасцю і пачуццём гумару, быў вельмі энергічным чалавекам, сонечным, гасцінным, жыццялюбным. На дачы займаўся пчаларствам, садоўніцтвам, вырошчваў розныя гатункі абрыкосаў, вінаграду, сліваў. Любіў жывёлаў, асабліва сабак. Прыручыў варону, а на ўчастку жылі вавёркі і вожыкі. Быў вельмі шчаслівым чалавекам, як адзначаў сам.

Куратар выстаўкі Наталля Сяліцкая адзначае, што творчасць майстра – з'ява ў мастацкай культуры краіны, і падзяліла існаванне жанру пейзажа ў айчынным выяўленчым мастацтве

на тое, што было «да Цвірка», і тое, па якім шляху ён развіваецца цяпер. Цвірка па праве лічыцца наватарам, першаадкрывальнікам у стварэнні адметнага тыпу жывапісна-эпічнага і лірыка-гераічнага пейзажа, невядомага да гэтага ў беларускім мастацтве.

Акрамя мастацкіх прэмаў у творчасці майстар распрацаваў уласныя метады выкладання малюнка, жывапісу і кампазіцыі. Вучні лічаць яго бліскучым педагогам, які шчодро дзяліўся сакрэтамі свайго майстэрства. Пра яго знакамітыя пленэры ходзяць легенды. В. Цвірка выхаваў плеяду мастакоў, якія сфармавалі аблічча беларускага выяўленчага мастацтва.

Выстаўка «Подых Сусвету» працягнецца да 15 красавіка.

*Наш кар.
Фота Наталі КУПРЭВІЧ*

Штогод па выніках працы сеткі публічных бібліятэк Смалявіцкага раёна выяўляюцца лепшыя. У 2012 годзе адной з лепшых была прызнаная Пятровіцкая сельская бібліятэка.

Яна пачала дзейнасць у 1948 годзе. Пасля вайны асабліва шмат намаганняў давялося прыкладзі для развіцця культурна-асветніцкіх устаноў, якія былі яшчэ дрэнна абсталяваныя, многія знаходзіліся ў непрыстасаваных памяшканнях. Аднак і ў такіх умовах культасветработы сярод насельніцтва праводзілася. Калектывы мастацкай самадзейнасці выступалі з канцэртамі ў населеных пунктах, праводзіліся канферэнцыі чытачоў і іншыя мерапрыемствы. Дарэчы, у 1958 годзе званне «Лепшая сельская бібліятэка» было прысвоенае бібліятэцы вёскі Пятровічы.

У выніку праведзенай даследчай працы быў знойдзены фотаздымак Пятровіцкага дома культуры, які адыгрываў ролю цэнтра культурнага жыцця навакольнай акругі, дзе ў пасляваенны час размяшчаўся Пятровіцкі сельскі Савет, бібліятэка і пошта. Памяшканне хаты-чытальні было вельмі маленькае, займала адзін пакой плошчай 16 м². Было мала стэлажоў, а кнігі купляў сам бібліятэкар.

З ліпеня 1980 года ў бібліятэцы, пасля заканчэння Магілёўскага бібліятэчнага тэхнікума, працуе Ніна Лукашонак – чалавек сумленны і адданы сваёй справе.

Адным з галоўных кірункаў працы Пятровіцкай сельскай бібліятэкі з'яўляецца краязнаўчая дзейнасць. Шмат гадоў тут вядуцца летапісы вёскі і бібліятэкі, захоўваюцца матэрыялы пра мінулае вёскі, яе славутых ураджэнцаў. Прыцягвае ўвагу чытачоў і краязнаўчы цэнтр «Зямля бацькоў – зямля святая», дзе

Радзіма Язэпа Семяжона

Краязнаўцы з Пятровіцкай сельскай бібліятэкі

знайшлі адлюстраванне матэрыялы пра гістарычнае і сучаснае жыццё краю. Шырока прадстаўленыя кнігі па краязнаўстве, тэматычныя альбомы. Багаты матэрыял і па гісторыі вёскі Пятро-

ліятэцы куток вядомага земляка, паэта і перакладчыка Язэпа Семяжона, але і правяла ўрачыстае адкрыццё гэтага кутка, што стала толькі часткай вялікага святочнага вечара «На роднай

Н. Зазяркоўская (2-я злева) і С. Федарэнка (1-ы справа) з пляменніцамі Я. Семяжона – Валянцінай Мацюк (1-я злева) і Надзеяй Касцяневіч (2-я справа)

вічы, пра знакамітых людзей, якія нарадзіліся і жылі тут.

Не стаў выключэннем і 2012 год. Н. Лукашонак не толькі зладзіла ў біб-

ліятэцы куток вядомага земляка, паэта і перакладчыка Язэпа Семяжона, але і правяла ўрачыстае адкрыццё гэтага кутка, што стала толькі часткай вялікага святочнага вечара «На роднай

ўстановаў культуры і народнай творчасці Міністэрства культуры РБ Наталля Зазяркоўская, мастак Святаслаў Федарэнка і сваякі паэта) азнаёміліся з літаратурным аглядам па творчасці Я. Семяжона, які прайшоў у бібліятэцы. Пасля літаратурна-музычнай праграмы, якая адбылася ў клубе, удзельнікі мерапрыемства прагледзелі фільм Ірыны Лапцёнак пра творчасць земляка. Прыемнай нечаканасцю для ўсіх прысутных сталі памятныя падарункі ад С. Федарэнкі: мастацкі партрэт Я. Семяжона, кніга М. Гусоўскага «Песня пра зубра» ў перакладзе Я. Семяжона з яго аўтографам, а таксама кніга «Жывапіс» самога мастака.

Таксама з удзелам бібліятэкара было падрыхтаванае і праведзенае Свята вёскі Пятровічы, якой ужо 400 гадоў.

У рамках раённага конкурсу «Краязнаўчая знаходка» Пятровіцкай сельскай бібліятэкай падрыхтаваныя матэрыялы «Оккупация и сопротивление в деревне Петровичи в 1941–1944 гг.», дзе запісаныя і захаваныя ўспаміны жыхароў пра тыя даўнія падзеі, а таксама «Помни имя своё», у якой прадстаўленыя вынікі праведзенага даследавання па гісторыі Пятровічаў.

Трэба адзначыць, што Н. Лукашонак не спыняецца на дасягнутым. У планах на сёлетні год – стварэнне доўгатэрміновай выстаўкі «Зямля нам дадзеная лёсам», краязнаўчай папкі «Радавод сям'і Пякарскіх» і сустрэча з гісторыкам і пісьменнікам А. Марціновічам, прысвечаная 155-годдзю з дня нараджэння вядомага беларускага этнографу Э. Пякарскага – выхадца з вёскі Пятровічы.

*А. МАРОЗАЎ,
метадыст аддзела
бібліятэчнага маркетынгу
Смалявіцкай ЦБС*

Ужо больш за пяць гадоў пры Цэнтральнай бібліятэцы імя Ф. Скарыны ў Полацку працуе краязнаўчы клуб «Я – палачанін». Прага ведаў змушае клубайцаў у выхадныя дні збірацца на пасяджэнні ў бібліятэцы.

Вывучэнне краязнаўчых тэмаў, знаёмства з цікавымі людзьмі, якія могуць раскажаць новае аб гісторыі горада, святкаванне датаў, прысвечаных гістарычным падзеям, паходы па музеях, выстаўках, наведванні гістарычных мясцінаў – усё гэта стала ўжо традыцыйным, без гэтага ўдзельнікі клуба не могуць абыходзіцца.

Не раз ладзіліся сустрэчы з выкладчыкамі Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта Дзмісам Дукам і Уладзіславам Лобачам, Віктарам Мятлой, навуковымі супрацоўнікамі Полацкага нацыянальнага гісторыка-культурнага музея-запаведніка, археолагамі, якія праводзілі раскопкі на Полаччыне. Гасцямі клуба былі расіяне Дзмітрый Вінаходаў, які пераклаў на рускую мову «Шляхціца Завальню» Яна Баршчэўскага і Аляксандр Чаромін, аўтар кнігі пра Тураўскае княства. З клубам знаёмы пісьменнік і гісторык Уладзіслаў Арлоў, ладзіліся сустрэчы з пісьменніцай Грынай Жарнасек, арганісткай Сафійскага сабора Ксеніяй Пагарэлай, краязнаўцамі ды іншымі творчымі асобамі.

Полацкая гісторыя багатая на падзеі і юбілеі і ніводны з іх не быў забыты. Клубайцы вывучалі і святкавалі 200-годдзе з дня нараджэння славутага мастака Івана Хруцкага, 100-годдзе перанясення мошчаў прападобнай Ефрасінні Полацкай, 175-годдзе Полацкага кадэцкага корпуса, 200-годдзе вайны 1812 года.

З тэмай «Культавыя крыніцы беларускага Падзвінн» ў кастрычніку выступіў у нас выкладчык ПДУ У. Лобач. Фактычна, гэта было знаёмства з яго новай навуковай працай. Крыніцы – надзвычай шчодры дар Зямлі, гэтая вада бруіцца з зямлі ўдзень і ўначы, улетку ды ўзімку.

Сэрца просіць памятаць і шанаваць мінуўшчыну

Увесь год у спёку і ў сцюжу яна служыць людзям. Перад ёй міжволі хочацца стаць на калені, пакланіцца. Не дзіва, што пра крыніцы складзена мноства прыгожых легендаў і паданняў. У Беларусі заўсёды

чаў прападобнай Ефрасінні з Кіева ў Полацк. Багата ілюстраваны том змяшчае факты з гісторыі Полацка, гісторыю вяртання святых, падрабязна апісвае шлях святых мошчаў, хроніку ўрачыстасцяў у горадзе.

мясцовыя традыцыі, аднаўляе гульнівыя і абрадавыя лялькі Паазер'я, народныя тэатральна-абрадавыя традыцыі, збірае фальклор і язычніцкую гісторыю. Яшчэ адно захаванне нашай гасці – вывучэнне мегалі-

шанавалася крынічная вада, якая завецца «жывой», бо яна ачышчае і аздараўляе, як і святлы агонь. Пошук крыніцаў, збіранню легендаў і паданняў, даследаванню гісторыі, культураў, звязаных з крыніцамі, а таксама праблема іх захавання і прысвечаная навуковая праца У. Лобача і намагаючы яго студэнтаў.

Працягвалася супрацоўніцтва са Спаса-Ефрасіннеўскім манастыром, дзе ўдзельнікі клуба – заўсёды жаданыя гасці. Нядаўна мы наведвалі манастыр і сустрэліся з манахіняй Сяргіяй, адной з удзельніц стварэння кнігі «Полоцкое радованіе». Выданне пабачыла свет у 2010 годзе і прысвечанае 100-годдзю перанясення святых мош-

Кніга асвятляе і гісторыю Спаса-Ефрасіннеўскага манастыра ад часоў святой да нашых дзён.

Прайшла таксама сустрэча з выдаўцамі літаратурнай серыі «Наследие Полоцкой земли» Андрэем Супрановічам і Аляксандрам Суднікам. У 2004 годзе гарадскія бібліятэкі атрымалі першую кнігу, і з тых часоў штогод выходзяць 2–3 кнігі серыі. З 2007 года ў горадзе пад такой жа назвай пачалі праходзіць краязнаўчыя чытанні для школьнікаў. Кожны выпуск серыі «Наследие Полоцкой земли» чаканы і цікавы. Дзякуючы ім землякі адкрываюць дагэтуль невядомыя старонкі нашай гісторыі, атрымліваюць магчымасць пазнаёміцца з літаратурай, што выдавалася даўно і стала вельмі рэдкай. Палачане абагаціліся кнігамі, прысвечанымі важным падзеям у жыцці нашага горада: аднаўленню храма Пакрова і калегіума, да 60-годдзя перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне, да 200-годдзя вайны 1812 года, з нагоды адраджэння помніка 1812 года.

У кастрычніку мінулага года мы пазнаёміліся з Нінай Сабітнюк, якая жыве і працуе ў Наваполацку. Яна вывучае

тычных помнікаў Полаччыны. Менавіта гэтай тэме і была прысвечаная адна з сустрэчаў у клубе.

«Полацкі Стоўнхэндж» – так называецца група валуноў у раёне в. Вікульнічы каля возера Янова, на якія

зварнулі ўвагу ў 1990-я гады. Гэтая знаходка падштурхнула Н. Сабітнюк на іх вывучэнне разам з вучнямі школы, у якой яна працуе. Даследаванні і вывучэнне доўжацца з 1992 года. Галоўнай задачай даследчыкі лічаць выяўленне, вывучэнне і нанясенне на карты валуноў са слядамі ручной апрацоўкі і ўвядзенне іх у канцэпт сусветных аналагаў. У працэсе вывучэння была вылучаная ўласная тэорыя размяшчэння гэтых валуноў у адпаведнасці з задзякальнымі сузор'ямі. (Дадамо, што пра знаходку і яе вывучэнне пісала і «Краязнаўчая газета». – Рэд.)

Стала традыцыйным, што многія пасяджэнні суправаджаюцца выступленнем бібліятэкара «5 минут бібліофіла», дзе прадстаўляюцца новыя кнігі пра наш рэгіён, што з'явіліся ў бібліятэках раённай ЦБС.

Акрамя пасяджэнняў у бібліятэцы ўдзельнікі клуба ладзяць турыстычныя вандроўкі па раёне і вобласці. У гэтым заслуга грамадскага кіраўніка клуба Зінаіды Шніпавай. Дзякуючы ёй мы аб'ехалі ўсё наваколле, пазнаёміліся з архітэктурай, памятнымі мясцінамі, цікавымі людзьмі.

Такім чынам, праца клуба «Я – палачанін» працягваецца. Інакш і быць не можа. Нездарма ж дэвізам клуб абраў словы паэта-земляка Пятруся Броўкі: «Трэба ведаць, сэрца просіць!».

Галіна МАСЛОЎСКАЯ,
загадчыца бібліятэкі-філіяла № 2
г. Полацка, кіраўнік клуба
«Я – палачанін»

Ад рэдакцыі. Прачыталі расповед, і бачым – важнай працай плённа займаюцца ў клубе. Ды і імёны, мерапрыемствы, названыя ў тэксе, знаёмыя нам у рэдакцыі, пастаянным чытачам газеты. Вось толькі засмучае, здавалася б, «драбяз». Зыходзячы з дасланага тэксту – гісторыю роднага беларускага краю тут (а на вялікім рахунку – і амаль па ўсёй краіне) спасцігаюць у асноўным праз рускую мову, праз код светапогляду суседняга народа. Яно б, можа, было не так заўважна, каб у клуб збіраліся палачане, якія нядаўна прыехалі з розных куткоў былога Саюза. Гэткая дзейнасць была б неацэннаю дапамогаю «новым палачанам». Калі ж размова ідзе пра нашых суайчыннікаў, то да захавання дзейнасцю клуба прымешваюцца і іншыя пачуцці. Цяжка ўявіць, як распаўсюджаецца, якімі словамі пра традыцыйныя беларускія рамёствы, імёны, абрады, традыцыі землякоў. Няўжо ж, да прыкладу, аматары беларускай даўніны рамізінікаў называюць «извозчики», кросны – «ткацкий станок», драпікі – «картофельные оладьи» (ці – «дряники»?), кажуць «навестить роженицу», а не адведкі, птушкі «возвращаются после зимовки в южных странах» – замест вяртання з выраю... Спіс можна доўжыць. Сябры, паважаючы землякоў, продкаў, давайце будзем паважаць і іх мову. Верагодна, вярнуўшыся з выраю да роднай мовы, да роднай стыхіі, роднага генетычнага коду, усе мы толькі набудзем. А за працу па вывучэнні і захаванні Полацкай даўніны – яшчэ раз дзякуй! Будзем супрацоўнічаць і далей.

Мазырскія Радзівілы і іх нашчадкі

У «Беларускім гістарычным часопісе» №10 за 2011 год надрукаваны артыкул «Падзел спадчыны роду князёў Радзівілаў у 1905–1935 гадах» Вольгі Папко – дацэнта кафедры філасофіі і культуралогіі БДТУ, кандыдата гістарычных навук*. Ведаючы, што Радзівілы валодалі Мазыром і землямі вакол яго, хачу далучыцца да размовы.

У князя Антонія Вільгельма і Марыі Дароты Радзівілаў было чацвёрта дзяцей. Дочкі Эльжбета (1861–1950) і Алена (1874–1958) выйшлі замуж за родных братоў, графаў Рамана (1851–1915) і

Юзафа (1862–1922) Патоцкіх. Сыны ж князя атрымалі ў спадчыну вялізныя маёнкі, якія належалі Радзівілам каля 400 гадоў. Малодшы сын князь Станіслаў (1880–1920) атрымаў Давыд-Гарадоцкую ардынацыю, якая ў тыя гады разам з Давыд-Гарадком адносілася да Мазыршчыны. Старэйшаму сыну князю Георгію (1860–1914) засталіся ўсе астатнія маёнкі, у тым ліку Нясвіжская і Клецкая ардынацыі. Па плошчы Давыд-Гарадоцкая ардынацыя была значна большай, чым Нясвіжская і Клецкая.

У архіўных дакументах за № 957 ад 22 лістапада 1908 года ёсць прашэнне памешчыка Радзівіла міністру ўнутраных справаў, дзе ён скардзіцца на тое, што ў вёсцы Старое Сяло (цяпер Старасяльскага раёна) сяляне адкрыта пачалі пасвіць сваю жывёлу на лугах памешчыка.

І ў дакуменце за № 958 ад 31 снежня 1908 года з паведамлення мінскага губернатара ў Дэпартамент паліцыі гаворыцца, што сяляне вёскі Старое Сяло Бярозаўскай воласці Мазырскага павета (цяпер вёска Старасяльскага адносіцца да Міхалкаўскага

Князь Антоній-Вільгельм Радзівіл

Княгіня Марыя-Дарота Радзівіл з роду маркізаў дэ Кастэлян

сельсавета Мазырскага раёна, вёска Бярозаўка – да Каменскага сельсавета Мазырскага раёна), карыстаючыся правам сервітуту ў лясных дачах маёнтка Юзефін, што належаў князю Радзівілу, вольна пасвілі сваю жывёлу да пачатку 1908 года.

Пачыналіся хваляванні сярод сялянаў. У 1917 годзе ў Петраградзе адбыўся дзяржаўны пераварот. Але Мазырскі павет ён закрануў толькі напрыканцы 1918 – пачатку 1919 года, калі пачалася грамадзянская вайна. Мазыр і павет занялі так званыя белалаякі. Памешчыкі, фабрыканты, частка сялянаў і іншага люду

перайшлі на бок белалаякаў, і з Мазыршчыны іх выбілі толькі напрыканцы 1919 – пачатку 1920 года. У гэты час князь Станіслаў Антоній Вільгельм Радзівіл гіне на Мазыршчыне і пахаваны дзесьці ў самім горадзе.

У яго засталіся сямігадовая дачка Ганна Марыя (1907–1995) і ўдава Марыя Далорэс (1886–1966). Неўзабаве яны з'язджаюць у Францыю. Праз некаторы час Марыя Далорэс прадае радзівілаўскія землі ў Сілезіі (цяпер Польшча).

Ганна Марыя Станіславаўна, прынцэса Радзівіл, у Францыі выходзіць замуж за Жыля дэ Майле дэ ла Тур Ландры

(02.09.1893), і ў гэтым шлюбе з'яўляюцца трое дзяцей: Жанна (Джэйн) дэ Майле дэ ла Тур Ландры, маркіза дэ Мае (26.03.1929), Жаклін дэ Майле дэ ла Тур Ландры, маркіза дэ Мае (09.07.1931 – 21.03.1955), Станіслаў дэ Майле дэ ла Тур Ландры, маркіз дэ Мае (03.04.1946 – 15.01.1996).

У 1971 годзе 23 верасня Станіслаў ажаніўся з Марцінай Сагне (09.03.1951 – 10.08.2012). У іх нарадзіўся сын Жафруа (Джэфры) дэ Майле дэ ла Тур Ландры, сёмы герцаг Мае (15.11.1972).

Гэтыя звесткі дапамагла знайсці ў Францыі Мішэль Піа Бонэ, французская пісьменніца, музыкант і сябра нашай бібліятэкі, а таксама перакладчыца яе кніг, настаўніца французскай мовы Таццяна Данільчанка. Яны паведамілі, што такія радзівілаўскія сям'і ў Францыі маюць асабістыя сайты ў інтэрнэце. Але пра жонку і дзяцей сёмага герцага ніякіх звестак на сайце няма...

Можа, гэты нашчадак захаваў дакументы і фота пачатку XX стагоддзя з Мазыршчыны? Можа, але... Трэба шукаць!

Ганна БУЛАШ,
бібліятэкар Мазырскай РЦБ,
філіял №12

* Сёння Вольга Мікалаеўна – дырэктар музея «Мірскі замак» у пас. Мір Карэліцкага раёна.

У мастацкай галерэі Міхаіла Савіцкага ў Мінску 14 сакавіка адбылася публічная прэзентацыя дакументальнай стужкі «Архітэктар Лангбард. Невостребованный архив», знятай «Белвідэаэнтрам». Фільм прысвечаны вядомаму беларускаму архітэктару Іосіфу Лангбарду і зроблены да ягонага 130-годдзя.

Гэнаар гэтага фільма (разам з 14-ю іншымі працамі) перамог у леташнім конкурсе кінапраектаў Міністэрства культуры, паводле якіх за дзяржаўныя грошы павінны быць створаны дакументальныя стужкі.

Творчая група ў складзе Аляксандра Аляксеева, Алены Антонішынай, Галіны Левінай і Вольгі Крамянецкай на аснове архіўных кінафотадакументаў і матэрыялаў са спадчыны І. Лангбарда зрабіла спробу адлюстраваць яго

Незапатрабаваны архіў Іосіфа Лангбарда

няпросты жыццёвы і творчы лёс. Пад час працы над фільмам былі выкарыстаны неапублікаваныя матэрыялы асабістага архіва архітэктара з Дзяржаўнага музея гісторыі Санкт-Пецярбурга, Беларускага дзяржаўнага архіва навукова-тэхнічнай дакументацыі, сямейнага архіва Лангбардаў, які захоўваецца ў сям'і Сакаловых – сваякоў жонкі Іосіфа Гіршавіча.

У фільме шмат цікавай інфармацыі, упершыню прадстаўленыя дакументы, раней даступныя толькі вузкаму колу спецыялістаў. Большасць праектаў выбітнага беларускага архі-

тэктара так і засталася на паперы, аднак тыя, што здзейсненыя – грунтоўна ўвайшлі ў гісторыю савецкай архітэктуры. А мінскія будынкі архітэктара дагэтуль з'яўляюцца візітоўкай беларускай сталіцы. За аб'екты, пабудаваныя ў Мінску, ён у 1937 годзе на Міжнароднай выстаўцы мастацтваў і тэхнікі ў Парыжы быў удасцюены найвышэйшай узнагароды – «Grand Prix».

Першаю працай Лангбарда ў Мінску быў архітэктурны праект і будаўніцтва першай Усебеларускай сельскагаспадарчай і прамысловай выстаўкі. Пад яе на ўскраіне горада быў адведзены ўчастак (75 гектараў, у межах цяперашніх вуліцаў Калініна, Кядышкі, Валгаградскай і праспекта Незалежнасці). У кароткі тэрмін тут было збудавана больш за 40 павільёнаў. Першапачаткова тэатр оперы і балета, які пачалі будаваць у 1933 годзе, паводле задумы аўтара павінен быў мець вялікія памеры з глядзельнай залай на тры тысячы месцаў. Але маштабы будаўніцтва скарацілі ўдвая.

У фільме можна пабачыць не толькі архітэктурныя выявы, але і станковыя працы Лангбарда, і ўнікальныя дакументы (напрыклад, Дыплом архітэктара-мастака, падпісаны Лявонціем Бенуа, імператрыцай Марыяй Фёдаравнай, прэзідэнтам Пецярбургскай акадэміі мастац-

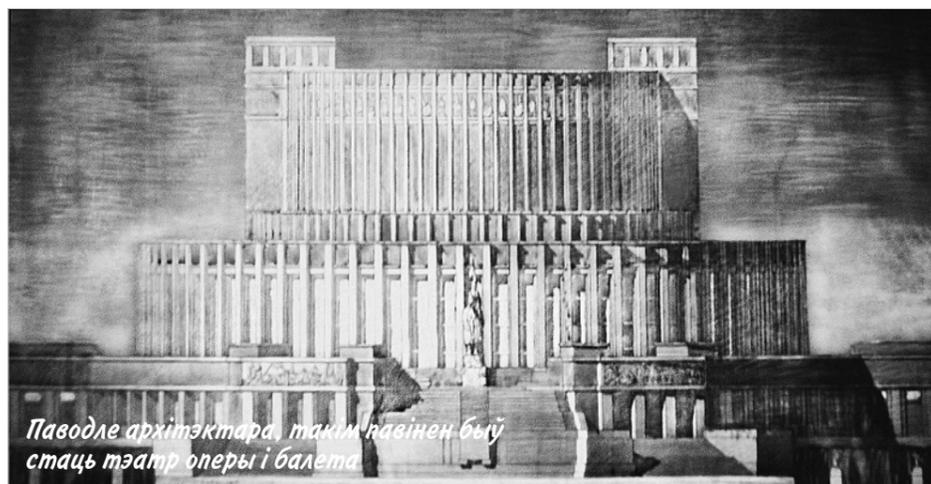
А. Аляксееў

тваў; пасведчанне Саюза савецкіх архітэктараў; адмоўную рэцэнзію на яго даклад «Архітэктурная спадчына Беларусі» і інш.).

У прэзентацыі фільма прынялі ўдзел і выступілі прадзюсер (дырэктар «Белвідэаэнтра») Юры Ігруша, рэжысёр-пастаноўшчык А. Аляксееў, архітэктар Г. Левіна, заслужаны архітэктар Беларусі Леанід Левін, вядучы навуковы супрацоўнік БДАНТД Галіна Шостак, пляменніца жонкі І. Лангбарда Вольгі – Святлана Сакалова.

Для тых, хто зацікавіўся дакументальнай навінкай, паведамім, што фільм можна знайсці і паглядзець у сеціве.

Наш кар.
Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Паводле архітэктара, такім павінен быў стаць тэатр оперы і балета.

Выразы з маўлення зняволеных

У маім двухтомным «Слоўніку фразеалагізмаў» (Мінск, 2008) апісана каля 7 тысячаў фразеалагічных адзінак сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Кожная з іх атрымала граматычную, семантычную ды стылістычную характарыстыку і адпаведны ілюстрацыйны матэрыял. Разнастайныя яны і паводле свайго паходжання.

Вельмі многія выразы сёння не ўсведамляюцца як жывыя разгорнутыя метафары, хоць таксама ўтварыліся ў выніку пераасэнсавання пераменных словазлучэнняў, звязаных з самымі разнастайнымі, цяпер ужо часцей за ўсё забытымі з’явамі. Напрыклад, былымі павер’ямі (*у сарочцы нарадзіцца*), ранейшымі звычаямі (*чалом біць*), даўнейшымі абрадамі (*дыхаць на ладан*), судовай практыкай (*выдаць з галавой*), ранейшым побытам, жыццёвымі ўмовамі (*з плеч ды ў печ, табаку ва жыць*), гістарычнымі падзеямі (*перайсці рубікон*). Пад фразеалагізацыю падпалі многія словазлучэнні з прафесійнага маўлення: *краўцоў (шыта белымі ніткамі)*, *шаўцоў (на адзін капыл)*, *сталяроў (без сучка і без задзірынкі)*, *чыгуначнікаў (зьялёная вуліца)*, *маракоў (аддаць канцы)*, *ваенных (біць адбой)*, *кавалерыстаў (з месца ў кар’ер)*, *ювеліраў (высокай пробы)*, *музыкаў (вешаць нос на квінт)*, *фінансавых работнікаў (залаты фонд)*, *школьнікаў (прапісаць жыцц)* і г.д.

Нямала фразеалагізмаў узнікла з жаргону сацыяльна абмежаваных групаў; скажам, з маўлення карцёжнікаў: *ставіць на карту, крыць няма чым, іграць на руку, раскрыць карты, выкладваць свае козыры, козыр біты* і інш.

Некаторыя выразы паходзяць з жаргону зняволеных. Мне ўжо даводзілася пісаць у «Нашым слове» (2012, № 26) пра ўзнікненне фразеалагізма *каціць бочку*. Першае друка-

ванае выкарыстанне гэтай ідыёмы знаходзім, хутчэй за ўсё, у газеце «Правда» (1972, 21 чэрвеня): *На Алтае ёсць выражэнне «катить бочку», што значыць «возвести на кого-то напраслину»*. Выраз узнік не ў Беларусі, а трапіў да нас з іншых мясцінаў Саветаў Саюза, магчыма, з таго ж Алтайскага краю, дзе, як і ва ўсёй Сібіры, было мноства «ісправительно-трудовага лагераў». (Гэтыя «ИТЛ», паводле А. Салжаніцына, расшыфроўвалі яшчэ і так: «істребительно-трудовага лагераў».) Відаць, там, у асяроддзі зняволеных, і склаўся гэты выраз. Нарадзіўшыся ў чымсьці індывідуальным маўленні, ён, падхоплены іншымі людзьмі з бліжэйшага атачэння, стаў шырокаўжывальным у рускай, беларускай і ўкраінскай мовах. Як пісаў сучасны вядомы расійскі пісьменнік Ігар Буніч, «вялікі сталінскі ГУЛАГ даўно ўжо выплюхнуў крымінальную этыку і крымінальны жаргон на ўсё саветаўскае грамадства». Вось толькі адзін са шматлікіх прыкладаў выкарыстання гэтага выразу ў сучасным маўленні: *Ларыса Давыдаўна бочку коціць на зяця: ён, толькі ён збіў яе дачку з тропу* (А. Масарэнка).

У нашай мове, як і ў рускай ды ўкраінскай, замацавалася шмат словаў і выразаў, выток якіх – турэмна-лагерны жаргон. Так, *філон* («той, хто ўхіляецца ад працы; гультай»); *тухта* («падман» або, як пісаў А. Салжаніцын, «чаго на самай справе няма»).

Выраз на поўную катушку ніяк не звязаны з назоўнікам *катушка* ў яго звычайным слоўнікавым значэнні. У маўленні ж зняволеных гэта – «поўны, вышэйшы тэрмін пакарання, асуджэння». *На поўную катушку* ў сучаснай літаратурнай мове – выраз трох-

пузскай мовы, у якой *ponte* (чытаецца: понт) абазначае «панцёр» і «ўплывовая асоба». У французскай мове ёсць фразеалагізм *couper dans le pont*, які мае два значэнні: 1) скарыстоўваць шулерскі прыём у картах; 2) недарэчна папасціся, уліпнуць.

Паўстанцы 1963 г. на этапе ў Сібір

значны: 1) вельмі строга (караць, штрафваць); *З непаўналетняга зрабілі мяне дарослым. Судзіць можна ўжо. І даваць на поўную катушку* (І. Чыгрынаў); 2) па-сапраўднаму, належным чынам, як і трэба (рабіць што-небудзь): *Мне каб жыць і працаваць на поўную катушку* (П. Місько); 3) спаўна, як толькі можна (рабіць што-небудзь): *Вы ўжо вось-вось гатовы распусціць свой язык на поўную катушку* (А. Васілевіч).

Ёсць тры выразы з кампанентам *понт*, неўжывальным за межамі фразеалагізмаў: *з понтам, для понту, браць на понт*. Два першыя ў сэнсавых адносінах сінанімічныя, яны абазначаюць «з мэтай стварыць пэўнае ўражанне (форсу, важнасці, паказухі і пад.)»: *Дзе падарунак? – амаль крыкнуў хлопчык. – А я з понтам, піянер, – зной усміхнулася гасця. – З сабой няма, але... (Ю. Станкевіч); – Гэта добра, меней падазрэння. – Якога падазрэння? – Пра падазрэння я для понту – праверыць. Цябе. Бачу, завязай. Ці не прызнаеш нас болей? (А. Бароўскі)*. Дзеяслоўны выраз *браць на понт* (каго) абазначае «дзеянніца з апломбам, правакаваць каго-небудзь, выклікаць разгубленасць з мэтай дабіцца чаго-небудзь»: *Ён праз хвіліну крычыць мне: вылазь, я цябе знайшоў, я цябе бачу. Не вылажу. Трасцу, думаю, ты бачыш. На понт бярэш (М. Варановіч)*. *Понт* у жаргоне зняволеных атаясамліваецца з хітрыкамі, ашуканствам і, відаць, з’яўляецца запазычаннем з фран-

турэмна-лагернага жаргону паходзяць яшчэ два выразы, якія пачынаюцца з кампанента «браць»: *браць на зыхер* (каго) і *браць на пушку* (каго). Першы абазначае тое самае, што і папярэдні (*браць на понт*): *Саўка папаў у акрутнае становішча. Але ён быў упэўнены, што яго бяруць на зыхер, як называецца на мове арыштантай (Я. Колас)*. Відаць, кампанент *зыхер* з’яўляецца запазычаннем з нямецкай мовы, дзе адно са значэнняў слова *sicher* (у такім разе з клічнікам на канцы) абазначае «абавязкова, безумоўна». Другі выраз (*браць на пушку*) таксама з лагернага жаргону, у якім *пушкай* называюць рэвальвер. А сэнс выразу – «дабівацца чаго-небудзь ашуканствам, хітрыкамі»: *Баец перастаў ужо ўсміхацца – не ведаў, што гаварыць. Мо камандзір бярэ яго на пушку? (У. Дамашэвіч)*.

Пяро ў маўленні крымінальнікаў тое самае, што і *нож*. У гэтым маўленні склаўся фразеалагізм *устаць пяро* (каму), сэнс якога «пакараць каго-небудзь, прагнаўшы адкуль-небудзь»: *Хацелі табе пяро ўстаць і дарэмна не ўставілі. Пашкадавалі, паду-малі – напавішыся (К. Крапіва)*.

Шырокаўжывальнасцю характарызуецца выраз *на цырлах*, узніклы ў маўленні зняволеных. Ён мае два значэнні: 1) дрыжаць перад кімсьці, без адгаворак падпарадкоўваючыся ва ўсім: *Усе, нават афіцэры, перад ім, як*

кажа старая, на цырлах (В. Супрунчук); 2) усяляк дагаджаючы каму-небудзь: Бач, які знайшоўся, бегай вакол яго на цырлах (С. Законнікаў).

З таго ж самага жаргону ўвайшоў у мову фразеалагізм *шарашкіна кантора* – са значэннем «несалідная, неаўтарытэтная ўстанова, арганізацыя, прадпрыемства»: *Раз стаўлен да дзела, павінен адказваць. У нас табе не шарашкіна кантора (І. Чыгрынаў)*. Утвораны ў выніку разгортвання слова *шарашка* ў фразеалагізм. У перыяд сталінска-берыеўскага масавага тэрору зняволеныя называлі *шарашкай* спецыяльныя зоны, абнесеныя калючым дротам, дзе матэматыкі, фізікі, хімікі, інжынеры-радысты і іншыя спецыялісты абавязаны былі займацца загаданай тэматыкай навуковых даследаванняў. Вучоныя жылі там у адносна някепскіх умовах, нядрэнна харчаваліся. У шарашцы працавалі ў свой час фізікі-атамшчыкі, ракетчыкі і многія іншыя спецыялісты. Пабываў там і А. Салжаніцын, які пасля жыццё бяспраўных насельнікаў «шарашкі Марфіна» адлюстравуў у славытым рамане «У крузе першым».

Да апісаных вышэй выразаў прымыкаюць яшчэ два. Яны запазычаныя з рускай мовы. Першы – *архіпелаг Гулаг*. Абазначае «канцэнтрацыйныя лагеры ў перыяд сталінскага таталітарызму»: *Малады паэт атрымаў дзесяць гадоў зняволення, быў адпраўлены ў найжорсткую пашчу архіпелага Гулага, адкуль змог выбавіцца толькі ў пяцідзясятых гадах, у час «хрушчоўскай адлігі» (А. Лойка)*. Фразеалагізм паходзіць ад назвы трохтомнай кнігі (1958–1979) А. Салжаніцына. У кнізе (яна мае падзаглавак «Спраба мастацкага даследавання») расказваецца пра турэнную і лагерную сістэму ў Саветаўскай Федэрацыі, пра следства, суды, этапы, ссылку і «душэўныя змяненні за арыштанцкія гады». Аўтар размяжоўвае ў кнізе напісанні: «ГУЛАГ – для абазначэння лагернай краіны, Архіпелага; Гулаг – для абазначэння Галоўнага ўпраўлення лагераў і яго апарата».

Другі – *Бадалася цялё з дубам*, паўкалька з рускай мовы. Стаў прыказкай, якой характарызуецца далёка не раўнасільнаю, але не бескарыснаю і не безвыніковаю барацьбу адважных адзіночак. Паходзіць ад назвы нарысаў А. Салжаніцына «Бодался телёнок с дубом» (1970-я гады). Адзін з прыкладаў ужывання гэтага крылатага выразу-прыказкі: *«Бадалася цялё з дубам» – так у свой час называў сваё змаганне з таталітарным брэжнеўскім рэжымам А. Салжаніцын. Прайшлі гады, пісьменнік вярнуўся на радзіму... А саветскі рэжым сышоў у мінулае, «дуб» спархавіў і паваліўся (С. Буткевіч)*.

Іван ЛЕПЕШАЎ

Пажарная небяспека

Пажары прыносяць не толькі вялікія страты, але часта ставяць пад пагрозу і чалавечае жыццё. Сярод найбольш частых прычынаў узнікнення пажару можна адзначыць наступныя: няўважлівасць чалавека, пашкоджаныя электрапрыборы, маланкі, вялікая колькасць электрапрыбораў, што працуюць ад адной разетки і... самаўзгаранне.

Самаўзгаранне ўзнікае ад сціскання матэрыялу, які ўспыхвае. Часта такое здараецца з мокрым сенам. Ціск награе да змянення фізічнага стану ваду, якая знаходзіцца ў сене, даводзячы яе да кіпення і ператвараючы ў пар.

Падобнае здарэнне можа адбыцца і ў лесе, дзе на зямлю кінулі шклянную бутэльку, якая ператвараецца на сонцы ў лінзу, канцэнтруе сонечныя промні да спантаннага ўзгарання травы, што знаходзіцца пад ёй.

Унутры хаты пажар распаўсюджваецца праз дзверы і вокны, лесвіцы, газа- і электраправады, а таксама праз дах. Амаль усе пажары (выключаючы пажар ад выбуху) спачатку бываюць невялікімі, якія можна лёгка патушыць шклянкай вады.

Памятайце, што самае страшнае ў пажары – не прамое ўздзеянне на арганізм агню, а шкодны дым, якім дастаткова падыхаць 3–4 хвіліны, каб памерці.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС
г. Мінска

Развіццё краязнаўчага руху ў 1865—1917 гг.

«Усім пачынанням культурным польскім, як беларускім і літоўскім, палажыў канец 1863 год», – напісаў гісторык А. Брукнер. Гэтае выказванне характарызуе і становішча краязнаўчага руху на Беларусі пасля задушэння паўстання 1863–1864 гг. Улады прыступілі да вынішчэння ўсімі спосабамі «польшчыны» на Беларусі, а таксама і культурнага беларускага руху. Многа відных асобаў, якія раней вывучалі беларускія рэгіёны, сталі ахвярамі рэпрэсіяў, эмігравалі, страцілі магчымасць займацца любімай справай, не перанеслі жахлівых падзеяў, што напаткалі іх блізкіх і край. Сярод іх браты Я. і К. Тышкевічы, Т. Нарбут, К. Буйніцкі, А. Рыпінскі і інш. Толькі асобныя дэмакратычныя настроены рускія вучоныя, як этнограф А. Пыпін, выказалі падтрымку Тышкевічам, Кіркову, справядліва ацаніўшы іх дзейнасць па навуковых заслугах, а не па прыпісаных палітычных задумках. Вышэйшы плён краязнаўчага руху: Віленскі археалагічны музей і археалагічная камісія, разрабаваныя і абняслаўленыя, перайшлі ў ведамства Віленскай вучэбнай акругі. Быў закрыты Горы-Горацкі земляробчы інстытут, апошняя ВНУ ў дарэвалюцыйнай Беларусі, што адмоўна адбілася на арганізацыі і дасягненнях беларускага краязнаўства.

Узровень культурнага, духоўнага жыцця нават у вялікіх гарадах рэзка ўпаў, у канфіскаваных маёнтках, дзе раней вяліся гісторыка-археалагічныя даследаванні, з’явіліся новыя гаспадары. Шырока прапагандавалася ідэалогія заходнерусізма, паводле якой беларусы – частка адзінага рускага народа, якая выкарыстоўвае дыялект. У 1860–1870-я гг. не было ніводнай

грамадскай арганізацыі з краязнаўчымі мэтамі дзейнасці, намнога паменшыўся выпуск кніг, было забароненае друкаванне на польскай мове; канфіскаваная польскамоўная літаратура з бібліятэк, знішчаліся беларускія выданні, надрукаваныя лацінскім шрыфтам. Але рэпрэсіі не маглі вынішчыць у людзей жадання даследаваць мінулае свайго краю, вывучаць духоўную і матэрыяльную культуру сялянства, прыродныя багацці, гаспадарчы лад жыцця. Толькі ў 1880-я пачаўся эканамічны ўздым, а ў грамадска-палітычным і культурным жыцці з’явілі аб сабе дзеячы новага пакалення беларускага руху. Гістарычная рэгіянальная свядомасць насельніцтва трывала замацавалася ў катэгорыі «тутэйшасці», якая паказвала яго адасобленасць і непарыўную сувязь з гэтаю зямлёй. Любоў да зямлі і любоў да беларускага народа адзначалі ў якасці дзвюх галоўных рысаў «тутэйшасці» даследчыкі гэтага феномена, у прыватнасці, ураджэнец Валожыншчыны Мар’ян Здзяхоўскі. На змену «тутэйшасці» ў пачатку XX ст. прыйшло асэнсаванае паняцце беларускасці. Краязнаўцы гэтага часу ўнеслі значны ўклад для станаўлення нацыянальнай свядомасці і разгортвання «нашаніўскага перыяду» беларускага адраджэння.

У гэтай плыні грамадскага краязнаўства плённа працавалі асобныя краязнаўцы і грамадскія арганізацыі. Прычым у канцы XIX – пачатку XX ст. кола грамадскіх краязнаўчых арганізацыяў і арганізацыяў з выражаным аспектам рэгіёназнаўчых даследаванняў пачало прыкметна павялічвацца. Паступова пашыралася сацыяльнае прадстаўніцтва ўдзельнікаў краязнаўчага руху. Даследаваннямі займаліся памешчыкі, чыноўнікі,

настаўнікі, святары, пісьменнікі, выдаўцы, урачы, інжынеры. Да краязнаўчага руху далучыліся асобныя адукаваныя сяляне. Сярод шляхціцаў у параўнанні з папярэднім перыядам звужалася кола прадстаўнікоў арыстакратыі: пасля апошняга паўстання была магучая магнатэрыя амаль знікла ў Беларусі. Аднак, як і раней, адмысловымі цэнтрамі краязнаўства былі выдатныя памешчыцкія сядзібы, дзе былі багатыя бібліятэкі, архівы, музеі, а гаспадары глыбока цікавіліся гісторыяй, этнаграфіяй, археалогіяй і іншымі галінамі краязнаўства. Некаторыя з іх валодалі метадамі навуковых даследаванняў, праводзілі раскопкі, ладзілі экспедыцыі, былі ўдзельнікамі навуковых таварыстваў, шмат друкаваліся.

У канцы XIX – пачатку XX ст. у Беларусі працавала плеяда выдатных краязнаўцаў, якія праводзілі даследаванні разнастайнай тэматыкі, але пераважна па гістарычных навуках, этнаграфіі і фальклору. Плённа займаліся краязнаўчымі даследаваннямі памешчыкі М. Кусцінскі, В. Шукевіч, чыноўнікі А. Семянтоўскі, А. Сапуноў, выкладчыкі М. Нікіфароўскі, Е. Раманаў, Я. Карскі, М. Доўнар-Запольскі і многія інш.

Аляксей Міхайлавіч Семянтоўскі (1823–1893) паходзіў са старажытнага ўкраінскага шляхецкага роду і быў запрошаны на пасадку губернскага ляснічага ў Віцебск. У хуткім часе Семянтоўскага абралі сакратаром віцебскага губстаткамітэта. Яго пярэ належаць каля паўтары сотні працаў, прысвечаных статыстыцы, гісторыі, археалогіі і этнаграфіі Віцебшчыны.

Памешчык Міхаіл Францавіч Кусцінскі (1829–1905) яшчэ ў студэнцкія гады пад уплывам аднакурсніка па Санкт-Пецярбургскім універсітэце графа Уварава захапіўся археалагічнымі раскопкамі. У сваім маёнтку Завідавічы Лепельскага павета Віцебскай губерні ён сабраў багатую калекцыю мясцовых каменных прыладаў. Праводзіў раскопкі ў Лепельскім павеце і ў розных мясцінах Смаленскай губерні. Выступаў з навуковымі дакладамі, надрукаваў шэраг артыкулаў.

Валянціна САТАВА

(Працяг будзе)

150 гадоў мінула ад пачатку паўстання 1863 г. Годны ўдзел у падзеях таго часу бралі пяцёра братоў Козел-Паклеўскіх, якія нарадзіліся ў маёнтку Вялікі Сэрвач (цяпер вёска Вялікая Сэрвач). З гэтай нагоды хацелася б узгадаць пра колішнюю калыску змагароў-паўстанцаў, пра месца, дзе пачалося іх жыццё, адкуль яны пайшлі на барацьбу за незалежнасць роднай Бацькаўшчыны і дзе два з іх знайшлі свой апошні прытулак.

Сэрвач – назва балцкага паходжання, ад «serga» – «хвароба», ці з сэнсавым значэннем «вартаваць». Так выводзіць паходжанне назвы ракі і вёскі на ёй В. Жучкевіч у «Скарочаным тапанімічным слоўніку Беларусі».

Сэрвач (Вялікая Сэрвач) – вёска ў Касцяневіцкім с/с, у складзе раённага сельскагаспадарчага УП «Першы Беларускі», 31 км на паўночны ўсход ад Вілейкі, 18 км ад чыгуначнай станцыі Княгінін па лініі Маладзечна–Полацк, 131 км ад Мінска. У вёсцы 18 гаспадарак, 51 жыхар (на 2008 г.).

Упершыню ў гістарычных крыніцах Сэрвач узгадваецца ў XVI ст. як маёнтка, выдзелены з Куранецкай воласці. У 1505 г. Я. Забярэзінскі, ваявода трокскі, маршалак земскі, атрымаў каралеўскі прывілей на 5 сёлаў даннікаў над Сэрвачам. У 1555 г. – маёнтка, уласнасць Ю. Ванькевіча, першае ўпамянанне пра мястэчка, царкву. У 1626 г. як уласнасць М. Войны, каралеўскага сакратара. У 1744 г. – маёнтка Гяцэвічаў, суддзяў браслаўскіх, царква (ўніяцкая). У 1765 г. – маёнтка Элеаноры Радзевіч; у мястэчку 15 двароў, 96 жыхароў. Пасля 2-га падзелу Рэчы Паспалітай (1793) – у складзе Расійскай Імперыі. У 1800 г. – двор, сяло Сэрвач Вялікая, сумесная ўласнасць В. Козел (14 двароў, 100 сялянаў) і Сэрвачкай каталіцкай плябаніі (19 двароў); касцёл.

Прыкладна ў 1800 г. маёнтка адыходзіць да Козел-Паклеўскіх, старажытнага шляхецкага роду ВКЛ уласнага герба «Козел». Паходзяць з Прыдняпроўя. Родапачынальнік Казёл у 1415 г. быў паслом вялікага князя ВКЛ у Вісліцы (Польшча). У 1504 г. узгадваюцца Ян і Мікалай Казлы, ложнічыя караля і вялікага князя ВКЛ Аляксандра. Верагодна, у XVI ст. Савіч Казёл перасяліўся з Прыдняпроўя ў паўночна-заходнюю Беларусь. З пачатку XVII ст. род пачаў называцца Козел-Паклеўскія ад назвы свайго маёнтка Паклева ў Ашмянскім павеце; валодаў таксама Сухадоламі (Ашмянскі павет), землямі ў Віцебскім ваяводстве і інш. З 1667 да 1793 г. прадстаўнікі роду былі старастамі дзісенскімі, займалі розныя пасады ў Ашмянскім, Вількамірскім, Аршанскім паветах, на Інфлянтах. У канцы XVIII ст. утварыліся дзве новыя галіны роду: літоўская з сядзібай у Антокалі (Вількамірскі павет) і віцебская з сядзібай у Быкаўшчыне (Лепельскі павет).

Кніга «Памяць. Вілейскі раён» узгадвае нейкую Барбару (Варвару) Козел-Паклеўскую з сёстрамі – як першую гаспадыню Сэрвачы з роду Козелаў. Але ж радавод Козел-Паклеўскіх гаворыць нам пра іншае. Згодна з радаводам, першым уласнікам маёнтка з гэтага роду быў Юзаф Каласанты Козел-Паклеўскі, які атрымаў Сэрвач як пасаг, калі ажаніўся з паненкай з роду Радзевічаў, папярэдніх уладароў маёнтка. А чаму тады ў энцыклапедыі падаецца «В. Козел»? Больш верагодна, што гэта аналогія з рускай мовай на імя Юзаф (Іосіф ці Восіп), бо на той час Сэрвач быў ужо ў складзе Расійскай Імперыі (ніжэй пададзеныя дакументы, якія пацвярджаюць такое меркаванне). «Имение Великий Сервеч принадлежит помещику Ивану Осипову Козеллу по наследству от отца его как это видно из представленных документов (вводный акт Временного отделения Вилейского земского суда от 26 января 1841 года № 2) и состоит в нераздельном и исключительном в его Козелла владении». Гэта ўрывак з апісання маёнтка Вялікі Сэрвач, зробленага ў 1863 г. расійскімі ўладамі з нагоды падрыхтоўкі да канфіскацыі маёмасці Яна Козела – за ўдзел яго сыноў у паўстанні.

Сапраўды, пасля Юзафа Каласанты наступным уладальнікам Сэрвачы быў яго сын Ян Напалеон Козел-Паклеўскі. Гэты Ян і быў бацькам братоў-«інсургентаў»: Яна, Вінцэнта, Зянона, Юзафа і Міхала.

(Працяг на стар. 8)

Працяг тэмы. Пачатак у №№ 21–23, 34–36, 42–44 за 2012 год, №№ 2–8 за 2013 год

Прадак прыкмячаў

Красавік сініць і дзьме, бабам цяпло нясе, а мужык пазірае ды галавою ківае.
 У красавіку грымот – цёплы будзе год.
 Красавік сушыць, нічога з зямлі не рушыць.
 У красавіку зямля прэе.
 Красавік з вадою – травень з травюю.
 Красавік чорны ў полі, а ў бары – белы.
 Чайка прыляцела – хутка лёд пойдзе.
 Красавік ваду падбірае, красачкі пускае.
 Цёплы апрэль, мокры май – будзе жыта, як гай.
 У красавіку дождж праходзіць, сонца грэе – тады ўсякі не збяднее.
 Рыхтуйся да восені раннай вясной. Дзе араты плача, там жняя скача.
 Жаба голас падала – сей авёс. Як павяцца камары – сей жыта.
 Не сей пшаніцу паперад дубовага ліста.
 Пчолы ў красавіку не вылецелі – чакай халадоў.

Сонейка з красавіцкай горкі ў лецейка коціцца.
 З бяроз цячэ многа соку – да лета мокрага.
 Асіна ў завушніцах – ураджай на авёс.
 Мокры красавік – добрая ралля.
 Калі на «Васіля-сонечнага» (4 красавіка) сонца ў кругах – год будзе ўраджайны.
 Камаедзіца (6 красавіка) – язычніцкае свята пакланення мядзведзю.
 Да Благавешчання (7 красавіка) зіму не лай і сані трымай.
 На Матрону (9 красавіка) шчупак хвостом лёд прабівае.
 Паводка «на Мар’ю» (14 красавіка) – будзе многа травы.
 На Палікарпа (15 красавіка) пачатак бясхлебціцы.
 На Мікіту (16 красавіка) няма ні зімы, ні лета.
 На Арыну (29 красавіка) сей капусту на рададу.

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

Ян Козел-Паклеўскі, псеўданімы «Скала», «Якуб», «Глебовіч» (1837–1896). Яго бацька быў ліберальным памешчыкам, уладальнікам маёнтка Вялікі Сэрвач, Жар і Харак, ганаровым куратарам гімназій Мінскай губерні, уладальнікам некалькіх прыбытковых дамоў-камяніцаў у Вільні. Маці – Юзэфа Таленсдарф.

Да 1852 г. выхоўваўся дома, потым паступіў у школу гвардзейскіх падпрапаршчыкаў у Пецярбург. Далей была вучоба ў Вайскавай інжынернай акадэміі, якую скончыў з залатым медалём. У 1859 г. падаў у адстаўку ў званні паручніка і адразу выехаў у Парыж, дзе паступіў у Вышэйшую вайсковую школу на інжынерны факультэт. Пад час вучобы ў Пецярбургу ўвайшоў у рэвалюцыйны гурток пад кіраўніцтвам З. Серакоўскага і Я. Дамброўскага, дзе яшчэ больш пераканаўся ў неабходнасці барацьбы з самодзяржаўем за незалежнасць Айчыны. Таму ў 1861 г. Ян вяртаецца на радзіму, дзе стварае арганізацыю «чырвоных» у Мінску. Увосень 1862 г. Ян Козел, як чалавек з шырокімі армейскімі сувязямі, быў выкліканы кіраўнікам падполля ў Вільню замест Л. Звяждоўскага, пераведзенага па службе ў Маскву. Козел стаў на чале Літоўскага Правінцыйнага камітэта і быў блізім паплечнікам К. Каліноўскага ў падрыхтоўцы паўстання ў Беларусі і Літве.

Ян Козел-Паклеўскі

Калі пачалося паўстанне ў Польшчы (студзень 1863 г.), Ян Козел па даручэнні Каліноўскага, дзеля аб'яднання дзеянняў, ездзіў у Пецярбург і Маскву, аб'ехаў Беларусь і, толькі калі пачаўся пераслед яго з боку царскіх уладаў, быў вымушаны з'ехаць у Польшчу. З вясны 1863 г. ён працаваў у паўстанцкай арганізацыі ў Варшаве, быў рэфэрэнтам у вайсковым аддзеле паўстанцкага ўрада і нават нейкі час камандантам Варшавы. Восенню 1863 г. пад псеўданімам «Скала» (палкоўнік «Скала») ён прызначаецца ваенным кіраўніком Аўгустоўскага і Гродзенскага ваяводстваў, потым камандзірам 3-га корпусу паўстанцкіх узброеных сілаў. Пасля задушэння паўстання апынуўся ў зміграцыі спачатку ў Дрэздэне, потым у Парыжы. У канцы 1864 г. французскі ўрад прапанаваў Яну Козелу сабраць і ўзначаліць аддзел сапёраў для запланаванага будаўніцтва канала ў Панаме, але справа тая не здзейснілася. З 1865 г. працаваў інжынерам у Ла-Рашэлі. Калі пачалася франка-пруская вайна (1870), браў у ёй ўдзел на баку Францыі. Атрымаў пад сваё кіраўніцтва брыгаду пяхоты з Вандэі, потым узначальваў штаб 24-га корпусу. Пасля заканчэння вайны апынуўся ў Марсэлі. У студзені 1872 г. Ян Козел вяртаецца на радзіму, дзе яго арыштавалі і саслалі простым жаўнерам у Верны (цяпер Алматы). Пасля службы ў войску застаўся ў Сярэдняй Азіі. У 1875 г. атрымаў патэнт на заснаванне прадпрыемства па здабычы і апрацоўцы мармуру ў Кульджы. Акрамя гэтага меў яшчэ параход на рацэ Ілі і кіраваў будаўніцтвам моста праз раку Мургаб у Ашхабадзе.

У 1883 г. вярнуўся на радзіму. Памёр 7 мая 1896 г. Пахаваны ў Бабруйску.

Вінцэнт Козел-Паклеўскі (1838–1863). Як і яго старэйшы брат Ян, да 1852 г. быў на хатнім выхаванні. Потым разам з Янам паступіў у школу гвардзейскіх падпрапаршчыкаў у Пецярбург.

Вінцэнт Козел-Паклеўскі

Пасля яе заканчэння (у 1856 г.) застаўся вучыцца ў Пецярбургу на вайсковага інжынера разам з братам. Пад час вучобы належаў да афіцэрскай рэвалюцыйнай арганізацыі пад кіраўніцтвам З. Серакоўскага і Я. Дамброўскага. У 1858 г. скончыў акадэмію і быў накіраваны на службу ў Вільню. Праз год пераведзены ў фінскі Свэабарг, дзе служыў ваенным інжынерам да канца 1860 г. Потым пакідае службу ў званні штабс-капітана. На пачатку 1861 г. па даручэнні кіраўніка віленскіх «чырвоных» Л. Звяждоўскага едзе ў Познань, каб наладзіць стасункі з тамтэйшымі патрыётамі. У сакавіку вяртаецца на радзіму, дзе стварае рэвалюцыйную арганізацыю ў Вілейскім павеце.

(Працяг будзе)

Красавік

«Малодосць» (Мінск; 1953), штомесячны літаратурна-мастацкі і грамадска-палітычны часопіс – 60 гадоў з пачатку выдання.

1 – Сташчанюк Віктар Пятровіч (1933–2007), беларускі графік, мастак дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва – 80 гадоў з дня нараджэння.

2 – Шымук Віктар (Вікенцій) **Мікалаевіч** (1933, Дзятлаўскі р-н – 1998), паэт, нарысіст – 80 гадоў з дня нараджэння.

4 – Базыленка Ганна Мартынаўна (1908–1980), беларускі мовазнаўца – 105 гадоў з дня нараджэння.

4 – Шчаглоў-Куліковіч Мікалай Мікалаевіч (1893–1969), беларускі кампазітар, музычны і тэатральны дзеяч – 120 гадоў з дня нараджэння.

5 – Радзівіл Канстанцін (1793–1869), палітычны дзеяч, мецэнат, адзін з першых беларускіх фалькларыстаў – 220 гадоў з дня нараджэння.

5 – Дукса Мар'ян Мікалаевіч (1943, Мядзельскі р-н), паэт, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя А. Куляшова (1990) – 70 гадоў з дня нараджэння.

6 – Пыпін Аляксандр Мікалаевіч (1833–1904), расійскі літаратуразнаўца, этнограф, фалькларыст, які ўпершыню ахарактарызаваў і абагульніў найважнейшыя працы па беларускай этнаграфіі і фальклору, акадэмік Пецярбургскай АН – 180 гадоў з дня нараджэння.

6 – Зданевіч Міхаіл Аляксандравіч (1943, Брэсцкі р-н), спявак, педагог, заслужаны артыст Беларусі – 70 гадоў з дня нараджэння.

8 – Скібнеўскі Аляксандр Браніслававіч (1903–1978), рэжысёр, педагог, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 110 гадоў з дня нараджэння.

10 – «Знамя юности» (Мінск; 1938), грамадска-палітычная газета для моладзі – 75 гадоў з часу выдання першага нумара.

Жарт тыдня ад Каласка і Калінікі

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МІНСКАЕ ВУЧЫЛІШЧА АРГАНІСТАЎ – існавала ў 1872–1897 гг. Заснаванае па ініцыятыве каталіцкага святара Ф. Сечыкоўскага. Было адзіным на землях Беларусі, карысталася папулярнасцю за добра пастаўленае навучанне, утрыманне навучэнцаў на казенны кошт (на кожнага на год адпускалася 120 руб.) і некаторыя прывілеі, што мелі выпускнікі (перавага ў заняцці вакантнай пасады арганіста).

Вучыліся ў асноўным дзеці сялянаў і мяшчанаў з розных куткоў Беларусі (у 1881 г. – 22 навучэнцы), якіх прымалі па заканчэнні

народнага вучылішча. Праграма па музычных дысцыплінах была разлічаная на 5 гадоў, заняткі доўжыліся ад 6 гадзінаў раніцы да позняга вечара. Штодня 5–6 гадзінаў аддавалася навучанню граць на аргане і скрыпцы, спевам, музычна-тэатральным дысцыплінам. Адначасова вучні займаліся агульнаадукацыйнымі прадметамі, авалодвалі кравецкай справай. У 1876 г. было дазволена пабудаваць або набыць будынак, дзе маглі б займацца да 30 чалавек.

МІНСКАЕ ЛІТАРАТУРНА-АРТЫСТЫЧНАЕ ТАВАРЫСТВА – культурна-асветная арганізацыя. Існавала ў Мінску ў 1906 – 1909 гг. Створанае

сябрамі забароненага Мінскага таварыства аматараў прыгожых мастацтваў В. Чавусовым, К. Фальковічам, С. Нейфахам, А. Ярыновым і інш. Ставіла за мэту служыць згуртаванню мясцовых літаратараў, артыстаў і мастакоў, садзейнічала развіццю і пашырэнню літаратурнай адукацыі і мастацтва ў Мінскай губерні. Спыніла дзейнасць з-за рэпрэсіў.

МІНСКАЕ МУЗЫЧНАЕ ВУЧЫЛІШЧА – існавала ў 1907–1915 гг. Заснаванае па ініцыятыве скрыпача, выхаванца Пецярбургскай кансерватарыі Натана Рубінштэйна. Заняткі праводзіліся на класх фартэпіяна, скрыпкі, віяланчэлі, тэорыі музыкі, гармоніі і сальфеджыя. Вучэльня стала цэнтрам музычнага жыцця Мінска. У 1913 г. у ім адкрылася чыталня і бібліятэка Мінскага таварыства сяброў музыкі. За навучальны год наладжвалася 5–6 камерных і сімфанічных канцэртаў з дастаткова сур'ёзнымі і складанымі праграмамі. З лекцыямі па пытаннях музычнага мастацтва выступаў І. Патулаў.

У час Першай сусветнай вайны навучэнцы выступалі з канцэртамі ў лазарэтах, ваенных шпіталях, дзіцячым прытулку.

Будынак літаратурна-артыстычнага таварыства на Падгорнай вуліцы. Пач. ХХ ст.